

УДК 378.147:37.013.7

ЛЮДМИЛА НАСІЛЕНКО, аспірант

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Адреса: вул. М. Берлінського 9, м. Київ, 04060, Україна

E-mail: nasilenko11@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ: ДОСВІД ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ І НІМЕЧЧИНИ

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано особливості формування комунікативної компетентності майбутніх юристів у вищій школі України й Німеччини. Здійснено порівняльний аналіз підготовки студентів юридичного факультету з акцентом на формування комунікативної компетентності на прикладі Університету сучасних знань (Україна) та Франкфуртського університету імені Гете (Німеччина). Зроблено висновок, що до структури професійної підготовки майбутніх юристів входять навчально-пізнавальна, науково-дослідна складові, а також виробнича практика. Чільне місце відводиться концепції комунікативної підготовки майбутніх юристів, суть якої полягає в інтеграції спекурсів спеціальних та фахових дисциплін, безперервному вдосконаленні навичок усного і писемного мовлення, прийомів аналітичної розумової роботи, які потребують знання мови. Окреслено мету виробничої практики майбутніх юристів в Україні, яка починається з другого курсу: формування професійних умінь і навичок прийняття самостійних рішень; виховання потреби систематично поновлювати знання, підвищувати правову культуру та професійну правову свідомість; вироблення вміння застосовувати знання у практичній діяльності. У Німеччині практика для майбутніх юристів починається з першого курсу і триває два роки в правових установах (загальному суді з цивільних справ, суді з кримінальних справ чи прокуратурі, адміністративно-управлінських установах, адвокатурі). Визначальною рисою навчання є активна співпраця з юридичними факультетами закордонних держав. Усі ці чинники сприяють формуванню комунікативної компетентності юристів.

Ключові слова: майбутній юрист, формування, комунікативна компетентність, професійна підготовка, навчально-пізнавальна підготовка, Україна, Німеччина.

ВСТУП

Світові тенденції глобалізації та інтеграції, соціально-економічні трансформації в Україні початку ХХІ століття, зміна знаннево-центричної парадигми на освітньо-орієнтовану, аксіологічну зумовили якісні зміни у професійній підготовці майбутніх юристів з акцентом на формування комунікативної компетентності.

Розвиток нових засобів комунікації, процес адаптації законодавства України до вимог Європейського законодавства є тими факторами, які привертають значну увагу до питань професійної комунікації у сфері права як за кордоном, так і в Україні. За таких умов проблема формування професійної комунікативної компетентності стає однією з важливих проблем сучасної вищої освіти.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах статті проаналізуємо формування комунікативної компетентності майбутніх юристів у вищій школі України і Німеччини.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних реаліях загальносвітового розвитку соціальне замовлення системі вищої юридичної освіти зорієнтовує підготовку майбутніх юристів на стандарти міжнародної освіти, спираючись на таку законодавчу та нормативну базу: Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», документи ООН, Ради Європи, Міжнародної асоціації юристів, вітчизняні деонтологічні кодекси, професіограми, нормативні акти, що регламентують діяльність правників. Останні десять років актуалізується увага до комунікативної складової юридичної діяльності. З-поміж українських і зарубіжних учених, які досліджують цей напрям, варто згадати таких, як: М. Ануфрієв, В. Бігун, М. Дж. Бонель, К. Волкер, Рене де Грут, С. Гусарев, Х. Кетц, Дж. Мерімен, О. Тихомиров, Д. Фіолевський, Б. Футей та ін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як свідчить проведений нами аналіз наукових джерел, правова система України і Німеччини ґрунтується на визнанні закону основним джерелом права, а розвиток права здійснюється шляхом кодифікації. Основні правові поняття утворюють єдину правову мову. Українська і німецька правові системи керуються правовими актами Конституції, цивільним, цивільно-процесуальним, кримінальним, кримінально-процесуальним кодексами. Співпадають у цих країнах й основні галузі права (конституційне, адміністративне, трудове, цивільне, кримінальне, дві процесуальні галузі), а поняття відповідальності, закону, підзаконного акту, судового рішення, злочину, правопорушення і багато інших загалом мають подібне значення [1].

Для юриста, який працює в системі «людини–людина», надзвичайно актуальною є комунікативна складова. Неточне або помилкове вживання термінів, логічні й граматичні помилки, змістовні неточності у формуванні правових норм, що призводить до нечіткого або багатозначного їх тлумачення, – неприпустимі явища у правничій мові. Сучасний юрист в Україні повинен постати перед національною громадою як високоосвічений фахівець і особистість, котра на основі усвідомленого опанування специфічних засобів національної юридичної термінології вміє складати законопроекти з урахуванням україномовних норм і засобів, здійснює ділову переписку, готує протоколи, постанови, позови, публічні виступи, уникає інтерференційних помилок, виробляє навички самоконтролю й самокорекції з опорою на мовні норми та практику.

У професіограмі юридичних професій [2] окреслено вимоги до комунікативних якостей юриста залежно від спеціалізації. Зокрема зазначено, що професія судді є однією з найбільш складних юридичних професій. Виключно судді надається право на здійснення правосуддя. Професійна діяльність судді публічна, йому важливо знати право, психологію комунікації з колегами, клієнтами, вміти уважно вислухати свідків, експертів. Уміння слухати співрозмовника, спілкуватися, давати вичерпні й прямі відповіді є однією з характеристик професіограми судді.

У Німеччині, як показує аналіз [6], юридична освіта теж значною мірою сконцентрована на ролі судді, строк перебування якого на посаді починається з моменту завершення навчання. У ФРН суддя домінує в судовому процесі і відіграє важливу роль. При тлумаченні конституційного визначення судової влади як такої, що є ввіреною суддям (ст. 92 Основного закону), у Коментарі говориться, що цей припис поширюється на коло осіб, «які займаються правом» (Rechtspleqe). Водночас судова влада розглядається як «державні зусилля здійснювати правосуддя (Gerechtigkeit) або забезпечувати правовий мир». Автор Коментаря до Закону про судоустрій Отто

Киссель стверджує, що такий підхід відповідає поглядам видатних німецьких професорів Ханса Вольфа (HansWolff), Отто Бахова (OttoBachov), Теодора Маунца (TheodorMaunz), Еберхарда Шмідт-Ассмана (Eberhard Schmidt-Afmann) та ін. До кола осіб, які знаходяться у зазначеному просторі, входять судді, прокурори, помічники суддів, адвокати і нотаріуси, котрі також беруть участь у виконанні державних завдань.

Проаналізуємо особливості професійної підготовки майбутніх юристів в Україні та Німеччині. Основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу у вищому юридичному навчальному закладів України та Німеччині, є навчальний план. Подамо аналіз навчальних планів юридичних факультетів Університету сучасних знань (м. Київ), Вінницької філії Університету сучасних знань, Франкфуртського університету зі спеціальності 6.060100 «Правознавство». Проведений аналіз засвідчує, що навчальні плани укладені на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки. У документах визначено перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форму та засоби проведення поточного і підсумкового контролю.

До структури професійної підготовки майбутніх юристів входять навчально-пізнавальна, науково-дослідна складові, а також виробнича практика. Науково-дослідна складова передбачає навчально-дослідницьку і науково-дослідницьку діяльність. Практична частина представлена виробничою практикою. Виховна складова є невід'ємною частиною кожної з вищеназваних і реалізується як в аудиторних, так і позааудиторних формах роботи. Мета професійної підготовки майбутніх юристів – при гармонійному взаємозв'язку й оптимальному співвідношенні підсистем формувати позитивну мотивацію до професійної діяльності, сприяти оволодінню необхідним обсягом загальнокультурних і спеціальних юридичних знань, професійними вміннями і навичками юриспруденції.

Цілісність професійної підготовки майбутніх юристів зумовлена гармонійним взаємозв'язком її підсистем і компонентів. У статті акцентуємо увагу на навчально-пізнавальній підготовці, а також на особливостях виробничої практики. Так, гуманітарна підготовка спрямована на оволодіння загальнолюдськими цінностями, опанування національної культури, оволодіння філософським світоглядом та законами пізнання навколишнього світу, поглиблення знань рідної та іноземної мов. Природничо-наукова підготовка є базовою системотвірною ланкою у формуванні професійних знань і вмінь. Загальна юридична підготовка охоплює комплекс юридичних знань, умінь і навичок для забезпечення розвитку юридичної культури і свідомості як особи, так і суспільства загалом. Наскрізною ланкою виступає професійно-комунікативний складник.

Як свідчить аналіз навчального плану юридичного факультету Вінницької філії Університету сучасних знань, задля формування комунікативної компетентності майбутні юристи опановують у дисциплінах з цивільного і сімейного права, кримінального права, міжнародного права, кримінально-процесуального права, теорії держави і права такі теми: поняття категорії державної мови, мова як засіб здійснення правопорушень, мова як засіб впливу (правомірні і неправомірні засоби), мовлення як засіб передачі, отримання і фіксації інформації (кодування і декодування мовленнєвої інформації, етапи кодування усного мовлення, мовленнєві маркери показів тощо). «Судова риторика» як навчальна дисципліна покликана підготувати майбутнього правознавця до роботи з аудиторією, навчити виступати, переконувати,

захоплювати засобами слова, вести конструктивний діалог і полілог. Мета вивчення дисципліни «Юридична деонтологія» – надати студентам-юристам основні знання про вимоги до професійних та етичних якостей правника, ознайомити зі специфікою соціального регулювання їхньої професійної діяльності, розкрити деонтологічні нормативи культури, навчити студентів розумітися на структурі права, засобах юридичної техніки і вирішувати на цій основі питання юридичної кваліфікації. Мета курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» – фахове ознайомлення студентів з теоретичними й практичними аспектами структури української мови у сфері професійного спілкування, формування комунікативних навичок майбутніх фахівців. Професійно-орієнтованими можна вважати модулі «Мовна компетентність: зміст і шляхи формування», «Особливості підготовки і реалізації актів мовного спілкування», «Публічний виступ як різновид усної мови», «Специфіка мовного втілення інформації у сфері професійного спілкування», «Текст як засіб різностильової комунікації», «Діловий документ як основний вид письмової форми мови професійного спілкування». Однак запропонована програма не забезпечує формування таких важливих для юриста умінь, як уміння тлумачити закон, інтерпретувати факти справи, вести професійний діалог як процесуальну дію. Мета викладання дисципліни «Юридичне документознавство та основи сучасного діловодства» – фахове ознайомлення студентів з теоретичними й практичними аспектами структури документознавства та діловодної документації на сучасному етапі її функціонування, формування стійких професійних та комунікативних навичок у сфері ділового спілкування.

Розглянемо навчальний план юридичного факультету Франкфуртського університету імені *Ieme* [10]. Професійно-комунікативна складова пронизує як обов'язкові, так і спеціальні дисципліни. До обов'язкових дисциплін належать цивільне, кримінальне, публічне, процесуальне право разом з відповідними розділами європейського права, методологія права, основи теорії права, філософія права, соціологія права, історія права і конституції. Етап спеціальної підготовки триває у шостому-восьмому семестрах і включає теорію доведення, юридичну герменевтику, юридичну логіку, соціологію права, юридичну етику, юридичну психологію.

Як свідчить аналіз літературних джерел [5–7], у Німеччині комунікативна підготовка майбутніх юристів є одним з важливих аспектів професійної підготовки. Суть концепції комунікативної підготовки майбутніх юристів полягає в інтеграції спекурсів спеціальних та фахових дисциплін, безперервному вдосконаленні навичок усного і писемного мовлення, прийомів аналітичної розумової роботи, які потребують знання мов. Уся система навчання продумана таким чином, щоб формувати і розвивати організаторські, педагогічні, комунікативні здібності у майбутніх юристів. Значна увага приділяється навчанню професійної німецької мови. При університетах діють мовні курси. Так, для іноземців при вищих навчальних закладах юридичного профілю функціонують курси «Німецька мова для юристів».

З'ясуємо роль і місце виробничої практики у формуванні професійної комунікативної компетентності майбутніх юристів. Мета практики полягає в оволодінні студентами сучасними методами, формами організації праці в галузі їхньої майбутньої професії; формуванні у студентів професійних умінь і навичок прийняття самостійних рішень; вихованні потреби систематично поновлювати знання, підвищувати правову культуру та професійну правову свідомість; формуванні вмінь застосовувати знання у практичній діяльності, набувати досвід роботи. Завдання практики: ознайомити студентів з практикою роботи, досвідом організації правової

роботи в організації, практикою застосування чинного законодавства України, організацією правового виховання та навчання; зібрати й узагальнити практичний матеріал для написання курсової (дипломної) роботи, сформувати навички проведення науково-дослідної роботи.

Порядок проведення практики визначається Міністерством освіти й науки України та університетом. Згідно з навчальним планом студенти денної та заочної форм навчання проходять виробничу практику на другому, третьому, четвертому курсах; а студенти заочної форми навчання – на останньому курсі. Переддипломну практику студенти проходять на останньому курсі навчання.

Аналіз звітної документації практик засвідчив, що в системі виробничих практик поки що недостатньо реалізується принцип неперервності, орієнтований на формування професійної комунікативної компетентності майбутніх юристів, її послідовний розвиток і вдосконалення від курсу до курсу. Причиною такої ситуації є невідпрацьований механізм урахування індивідуальних особливостей, інтересів студентів, взаємозв'язку між університетом і юридичними установами, в яких проводиться практика.

У Німеччині практика для майбутніх юристів починається після теоретичного курсу навчання, який триває 3,5 роки, та складання першого державного іспиту. Практика триває два роки в «обов'язкових» правових установах та установах на вибір. До «обов'язкових» належать: загальний суд з цивільних справ, суд з кримінальних справ чи прокуратура, адміністративно-управлінські установи, адвокатура. У цих установах практика триває до трьох місяців. Більше часу відводиться на практику за вибором майбутнього юриста. Після практики студенти складають другий державний іспит. Особливістю навчання правознавців у Німеччині є тісний зв'язок і активна співпраця з юридичними факультетами закордонних держав. Багато німецьких університетів мають партнерські договори з університетами Європи, Америки, Азії про обмін студентами.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити висновок, що формування комунікативної компетентності майбутніх юристів в Україні та Німеччині має багато спільного. По-перше, правова система обох країн ґрунтується на визнанні закону основним джерелом права, саме тому у них співпадають як галузі права, так і основні поняття. По-друге, основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу у вищому юридичному навчальному закладі в Україні та Німеччині, є навчальний план. Проведений аналіз навчальних планів юридичного факультету Університету сучасних знань (Україна) та Франкфуртського університету імені *Гете* (Німеччина) свідчить, що вони укладені на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки. По-третє, структура професійної підготовки майбутніх юристів включає навчально-пізнавальну, науково-дослідну складову, а також виробничу практику. По-четверте, чільне місце відводиться концепції комунікативної підготовки майбутніх юристів, суть якої полягає в інтеграції спецкурсів спеціальних і фахових дисциплін, безперервному вдосконаленні навичок усного і писемного мовлення, прийомів аналітичної розумової роботи, які потребують знання мови. Усі ці чинники сприяють формуванню комунікативної компетентності майбутніх юристів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрошук А. Г. Професійна підготовка юристів у Німеччині : дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / А. Г. Андрошук. – К., 2006. – 178 с.
2. Ануфрієв М. І. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) [Текст] : довідник / М. І Ануфрієв, Ю. Б Ірхін, М. Н. Курко [та ін.]. – К. : МВС України ; КІВС, 2003. – 80 с.
3. Бігун В. С. Юридична освіта в Україні та Німеччині / В. С. Бігун. – К. : Видавнича організація «Юстіан», 2004. – С. 15-18.
4. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : [навч. посібник] / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – [2-ге вид., перероб.]. – К. : Знання, 2006. – С. 114–168.
5. Kroschel, Meyer-Goflner. Die Urteile in Strafsachen 26 / Meyer-GoflnerKroschel. – Munchen : Vahlen, 1994. – S. 98–101.
6. Kissel O. Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar. 1981. – § 49.
7. ReformderuniversitarenJuristenausbildund. – Das “HadenburgerMmanifest” // Beilagenheft. – № 2. – S. 30–31.
8. Sattelmacher, Sirp. Bericht, Gutachten und Urteil. EineEinfuhrung in die Rechtspraxis. 32. – MunchenVerlad Franz Vahlen, 1994. – S. 54.
9. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.mon.gov.ua/1769-zatverdgeeno-umovi-priy>>
10. Сайт Франкфуртського університету імені Гьоте [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ilt-frankfurt.de/academiccontent.php>>